

УДК 002.6:343.971

**Р.С. КОНЦЕВОЙ**, студент Інституту повітряного і космічного права  
та масових комунікацій

## ЗАХИСТ СУСПІЛЬНОЇ МОРАЛІ ЯК ПІДСТАВА ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ У ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

*Анотація.* Про проблеми правового захисту суспільної моралі у сфері діяльності засобів масової інформації.

*Аннотация.* О проблемах правовой защиты общественной морали в области деятельности средств массовой информации.

*Summary.* On the problems of legal protection of public morals in the sphere of mass media activities.

**Ключові слова:** засоби масової інформації, мораль, правовий захист.

На сучасному етапі розвитку суспільних відносин в Україні гостро постає проблема захисту суспільної моралі. Лавина пропаганди та демонстрації картин сексуальної розбещеності, насильства і жорстокості з боку засобів масової інформації негативно впливає на моральність членів суспільства, та у першу чергу, і це найжахливіше, на формування світогляду підростаючого покоління, тобто на дітей, які не мають чітко сформованих моральних установок, інтенсивно сприймають побачене з екранів телевізорів, сторінок друкованої продукції, не маючи іще сформованих моральних орієнтирів.

Падіння рівня моралі призводить до катастрофічного зростання рівня злочинності, зокрема підліткової. “Як це не парадоксально звучить, подекуди вже не школярів потрібно захищати від злочинців, – вони самі дедалі частіше стають правопорушниками. Справді, частка правопорушень, вчинених підлітками, нині становить 10% від загальної кількості злочинів, знижується вік неповнолітніх правопорушників, зростає кількість тяжких злочинів серед цієї вікової категорії тощо” [11]. Причину такої невтішної статистики правоохоронці вбачають у неналежному виконанні Закону України “Про захист суспільної моралі”. “У будь-якому пункті прокату відеокaset, DVD-дисків чи прямо на ринку можна придбати фільми порнографічного характеру або такі, що пропагують культ насильства. Майже у кожному газетному кіоску розповсюджуються видання сексуального чи еротичного характеру. Особливо непокоїть зростання кількості комп’ютерних клубів та залів ігрових автоматів” [12].

Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава [1, ст. 1] Це програмове положення статті 1 Конституції України, як показує життя, “не поспішає” втілюватись у життя. І, на нашу думку, головна причина цього – низький моральний стан суспільства. Адже “...норми права оцінюються громадянином, який реалізує їх, з погляду моралі” [3, с. 266]. Доки вимога про виконання норми права не стане для особи частиною її власних переконань, вона буде вчиняти правопорушення, діючи за принципом “не спійманий – не злодій”. Порушення моральних вимог зазвичай буде шкідливим для людини та суспільства, наприклад, коли це стосується шкідливих звичок, приниження особистості і т. ін.

На сучасному етапі розвитку суспільства значну роль у формуванні громадської думки (моралі) відіграють засоби масової інформації (далі – ЗМІ). Вони можуть негативно впливати на суспільну мораль, демонструючи матеріали, які пропагують насильство, шкідливі звички і т. п. У зв’язку з вищесказаним, видається актуальним питання права держави

на обмеження свободи слова, головним чином діяльності ЗМІ.

*Метою роботи* є дослідження питання про право держави на обмеження свободи слова та свободи ЗМІ.

Це питання досліджувалось такими вітчизняними авторами, як І. Арістова, О. Баранов, В. Брижко, Ю. Бурило, Є. Захаров, А. Марущак, В. Речицький, В. Цимбалюк, російськими дослідниками Н. Ковалевою, В. Копиловим, М. Расоловим та ін.

Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. у ст. 10 зазначає, що право на свободу вираження поглядів “може бути обмежено законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров’я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду” [5, ст. 10].

Стаття 19 Міжнародного Пакту про громадянські і політичні права перелічує випадки, які виправдовують застосування обмежень свободи вираження поглядів. Такі обмеження повинні передбачатися в законі і бути необхідними для (а) поваги до прав чи репутації інших осіб; (б) захисту національної безпеки, громадського порядку, суспільного здоров’я чи моральності населення. Користування правами на вільне вираження свого погляду накладає особливі обов’язки і особливу відповідальність.

Отже, міжнародні документи визнають можливість обмеження державою свободи слова з метою захисту суспільної моралі [5].

Враховуючи потребу в захисті суспільної моралі, в національному законодавстві багатьох країн світу, зокрема, таких, як США, Великобританія, Білорусь та ін. також містяться правові положення, спрямовані на обмеження виробництва та обігу інформаційної продукції, що може завдати шкоди моральному стану суспільства [7, с. 31].

Стаття 21 Конституції Італійської Республіки визначає, що “забороняються друковані твори, вистави та інші заходи, які суперечать добрим звичаям” [4, с. 364]. За ч. 2 ст. 29 Конституції Російської Федерації не допускаються пропаганда або агітація, що збуджують расову, національну чи релігійну ненависть чи ворожнечу [4, с. 405]. Конституція Португалії розрізняє поняття свободи слова й інформації та свободи друку і виступів у ЗМІ, передбачаючи лише адміністративну відповідальність за порушення при користуванні першою групою прав [4]. За ст. 14 Конституції Греції “В порядку исключения конфискация допускается при наличии ордера прокурора после выхода изданий в свет в случаях: а) оскорбления христианской или любой другой известной религии; б) оскорбления личности Президента Республики; с) помещения публикации, раскрывающей информацию о структуре, вооружении и размещении вооруженных сил или фортификационных укреплений страны, либо имеющей целью насильственное свержение государственного строя, либо направленной против территориальной целостности государства; d) помещения неприличных публикаций, явно оскорбляющих общественную мораль, в определенных законом случаях”.

Як правильно, на нашу думку, зазначає Ю. Бурило: “Свобода слова є одним з найголовніших надбань людства. Але у деяких випадках інтереси суспільства вимагають обмеження цієї свободи. Це трапляється, коли мова заходить про так зване зловживання свободою слова. Одним з випадків, коли необхідно втручання суспільства до справ преси (як друкованої, так і електронної), є боротьба з непристойністю, захист суспільної моралі” [7, с. 31].

Правильно, на нашу думку, зазначає В.С. Цимбалюк, що “...незмінною залишається межа – людина в суспільстві є вільною у своїх поглядах, їх прояві в інформації як формі виразу ідей: у повідомленнях, відомостях, даних, сигналах, кодах, образах тощо”

[13, с. 25]. Однак маємо не забувати, що коли ідеться про правовий захист суспільної моралі, це не означає контроль з боку держави за дотриманням норм моралі кожною людиною. У першу чергу необхідно враховувати, що держава повинна дбати і про тих своїх громадян, чиї погляди ще не сформовані. Ідеться про дітей. Адже коли раніше дитину виховували батьки та інші оточуючі її члени суспільства, то зараз, на жаль, втрачається зв'язок поколінь, і дітей виховує телебачення, преса, рекламні матеріали на вулиці і т. п. Саме у цьому полягає велика відповідальність засобів масової інформації за той контент, який вони демонструють широкому загалу. Ця проблема є новою і небаченою ніколи раніше, що пов'язано із розвитком інформаційних технологій. Тому держава через право як універсальний регулятор суспільних відносин має втручатись у таку важливу сферу, як виховання молодого покоління.

Дійсно, держава не має втручатись у моральність окремої дорослої людини – це прерогатива виключно суспільства. Та суспільна мораль уже втратила здатність цим суспільством передаватись із покоління в покоління – саме через ЗМІ. Тому, справді, питання захисту суспільної моралі набирає ваги питання забезпечення національної безпеки України.

Мораль (моральність) населення визнається Конституцією України об'єктом правового захисту (ст. 35). Однак лише у випадку обмеження права на свободу віросповідання. Про обмеження ж права на свободу слова говориться лише в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. Чому забули про інтереси суспільної моралі у цьому випадку – незрозуміло.

Більш-менш системно питання організації захисту суспільної моралі були врегульовані відносно нещодавно, а саме – з прийняттям Закону України “Про захист суспільної моралі” у 2003 році [2]. “Зазначений закон не лише дав перелік видів інформаційної продукції, яка становить небезпеку для суспільної моралі, встановив обмеження щодо її обігу, а й закріпив організаційні засади державного управління в цій сфері. Втім, норми цього закону та деяких інших нормативних актів поки що далекі від досконалості” [7, с. 31-32].

Національна експертна комісія України з питань захисту суспільної моралі оприлюднила на своєму веб-сайті проект Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України”, яким пропонується змінити законодавство про захист суспільної моралі. Основна маса змін стосується Закону України “Про захист суспільної моралі”. Так, пропонувані зміни визначають, що цей закон має визначити правові засади захисту суспільної моралі та спрямований на регулювання відносин, пов'язаних з обігом продукції, що негативно впливає на фізичний, розумовий чи моральний розвиток громадян України. Законопроект обсягом 35 сторінок дає низку нових визначень, таких як антисемітизм, друкована продукція, ксенофобія, невігластво, неповага до батьків, неповага до національних та релігійних святинь, місця масового відпочинку та ін. Також закон змінює визначення об'єкта регулювання – суспільної моралі як системи етичних цінностей, правил і норм поведінки, що склалися в суспільстві на основі духовних і культурних надбань, уявлень про добро, совість, свободу, відповідальність, гідність, громадський обов'язок, толерантність, спрямованих на творчу самореалізацію людини в усіх сферах життя [10].

#### **Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити наступні висновки:**

- Свобода слова, на нашу думку, не лише може, а й повинна обмежуватись у випадках, коли інтереси суспільства вимагають обмеження цієї свободи, так само як і багато інших прав. Однак має бути детально врегульована процедура такого обмеження з метою недопущення зловживань владою.

• Потрібно визнати, що останніми роками Україна значно просунулась вперед в питаннях законодавчого регулювання захисту суспільної моралі. Разом з тим, чинне законодавство вимагає суттєвого вдосконалення, передусім у питаннях, що стосуються створення організаційно-правових засад державного управління в сфері захисту суспільної моралі, питання порядку обмеження свободи слова з метою її захисту.

• Водночас пошук шляхів удосконалення законодавства про захист суспільної моралі слід спрямувати в напрямі створення адекватних організаційно-правових основ захисту суспільства від інформаційної продукції, що пропагує культ насильства і жорстокості, вдосконалення системи заходів адміністративного примусу в питаннях захисту суспільної моралі.

• Закон України “Про захист суспільної моралі” необхідно вдосконалювати, тобто приймати зміни, які б зробили можливим більш ефективне державне регулювання у цій сфері.

### Використана література

1. Конституція України : Закон України (із змінами, внесеними згідно із Законом № 2222-IV від 08.12.04 р.). – К. : Велес, 2008. – 48 с.
2. Про захист суспільної моралі : Закон України від 20.11.03 р. № 1296-IV. – Режим доступу : [//www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1296-15](http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1296-15)
3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник / О.Ф. Скакун. – Х. : Консум, 2008. – 656 с.
4. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн : підручник / В.М. Шаповал. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 496 с.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. – Режим доступу : [//www.ombudsman.kiev.ua/vis1\\_03.htm](http://www.ombudsman.kiev.ua/vis1_03.htm)
6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. – Режим доступу : [//www.ombudsman.kiev.ua/vis1\\_05.htm](http://www.ombudsman.kiev.ua/vis1_05.htm)
7. Бурило Ю. Організаційно-правові засади захисту суспільної моралі в Україні / Ю. Бурило // Правова інформатика. – 2006. – № 3(11). – С. 31-39.
8. Конституція Португальської Республіки. – Режим доступу : [//www.rada.gov.ua/LIBRARY/catalog/law/portugal\\_constitut.html](http://www.rada.gov.ua/LIBRARY/catalog/law/portugal_constitut.html)
9. Конституція Греції. – Режим доступу : [//www.rada.gov.ua/LIBRARY/catalog/law/greece\\_constitut.html](http://www.rada.gov.ua/LIBRARY/catalog/law/greece_constitut.html)
10. Комісія з питань моралі, приватність, суспільна мораль. – Режим доступу : [//www.medialaw.kiev.ua/news/1099](http://www.medialaw.kiev.ua/news/1099)
11. Співпраця міліції та громади задля безпеки. – (Благодійна організація “Український Центр Порозуміння”). – Режим доступу : [//www.bezpeka.gromad.org.ua/ua/top/about](http://www.bezpeka.gromad.org.ua/ua/top/about)
12. Влада і правоохоронці занепокоєні рівнем підліткової злочинності. – (Сумська обласна державна адміністрація, від 26.12.07 р.). – Режим доступу : [//www.state-gov.sumy.ua/2007/12/26/vlada\\_pravookhoronc\\_zanepokon\\_rvnem\\_pdltkovo\\_zlochinnost.html](http://www.state-gov.sumy.ua/2007/12/26/vlada_pravookhoronc_zanepokon_rvnem_pdltkovo_zlochinnost.html)
13. Цимбалюк В.С. Суспільна мораль як різновид інформаційної безпеки / В.С. Цимбалюк // Правова інформатика. – 2010. – № 1(25). – С. 23-29.
14. Брижко В.М. Методологічні та правові засади упорядкування інформаційних відносин: монографія / Брижко В.М. – К.: ТОВ “ПанТот”, 2009 р. – С. 21-113.
15. е-майбутнє та інформаційне право / [В. Брижко, В. Цимбалюк, М. Швець, Ю. Базанов та ін.] ; за ред. члена-кореспондента АПРН України М. Швеця. – [2-е вид., доп.]. – К. : ТОВ “Пан Тот”, 2006. – 234 с.

*Експертний висновок на статтю надано к.ю.н., с.н.с. В.С. Цимбалюком.*

~~~~~ \* \* \* ~~~~~